

Doctoranda Școlii Doctorale Științe Umaniste, specialitatea: Teorie literară, cercetător științific, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Chișinău. Domenii de preocupare: teorie literară, critică literară, TIC. Articole publicate: *Iubita locotenentului francez: un exercițiu hermeneutic; De la civilizația cuvântului scris și a expresiei la cea a cuvântului în relație ș. a.*

Rodica GOTCA

RELIGIA ÎN CYBERSPAȚIU

Apariția și dezvoltarea TIC este un fenomen care a adus modificări în toate sferele existenței umane, inclusiv în dimensiunea religioasă. Prezența în cyberspațiu a religiei poate fi analizată, inițial, cu ajutorul unui motor de căutare, cum ar fi Google, care, pentru 19.03.2020, ne oferă următoarele date:

25.900.000 de pagini care conțin cuvântul *religie*,

5.530.000 de pagini ce conțin sintagma *educație religioasă*,

736.000 – *religie ortodoxă*,

29.700 – *religie musulmană*,

15.200.000 – *biserică*,

200.000.000 – *budhism*,

43.600.000 – *hinduism*.

Acest fapt demonstrează existența unei relații între religie și spațiul on-line și ne permite să observăm expansiunea noțiunilor religioase în spațiul digital și tempoul înalt al dezvoltării on-line al religiilor „mai noi”.

În *Digital religion out of the book*, Claire Clivaz menționează că digitalizarea sferei religioase se atestă de la primele editoriale on-line, pe suport electronic, ale textelor sa-

cre, cum ar fi ediția *Noului Testament* realizată de savanți ca D. Parker, U. Schmid, unde verseturile sunt interactive. Acest fapt ne orientează spre o noțiune relativ nouă, cea de „creștinism digital” [1, p. 26].

Devenind o parte indispensabilă a existenței noastre, Internetul a favorizat formarea unor noi forme ale vieții religioase care inundă cyberspațiul. Marina Vorobyeva, președintele Centrului Cercetărilor în Religie *Etna*, consideră creșterea fulminantă a numărului utilizatorilor internet direct proporțională cu indispensabilitatea acestuia în viața noastră, deci nu trebuie să ne uimească faptul că și organizațiile religioase nu au rămas în afara acestui fenomen și iau parte activ la însușirea cyberspațiului [2].

Cercetătorul american Steven C. O’Leary, în studiul său *Cyberspace as Sacred Space: Communicating Religion on Computer Networks* (1996), și-a expus presupunerea că în viitor comunitatea digitală va duce la apariția unor religii on-line, iar formele religioase tradiționale se vor modifica substanțial sub influența tehnologiei [3, p. 380].

În cheia acestei idei se exprimă și cercetătoarea Heidi A. Campbell în *Digital Religion. Understanding Religious Practice in New Media Worlds* (2013), specificând că *cyberreligia* este un concept ce descrie traversarea frontierelor cyberspațiului de către religie, sugerând și (după ideea lui Bauwens, 1996) noi forme ale comunităților digitale, ale ritualurilor și o nouă alianță între TIC și religie, experimentând dezvoltarea unei vieți spirituale în cyberspațiu.

Religia digitală este un concept ce se referă la modul de interacționare a religiei cu Internetul, și în ultimii ani este un termen des întâlnit în titlurile unor conferințe, de exemplu *The Digital Conference on Digital Religion* la Universitatea din Boulder, Colorado (Ianuarie, 2012) sau *The Digital Religion Symposium* la Institutul Donner pentru Cercetări în Istoria Religioasă și Culturală din Turku, Finlanda (Iunie, 2012) [4, p. 18].

Un alt exemplu al relaționării mediului digital cu cel religios este centrul de cercetare pentru teologie digitală CODEC de la Universitatea din Durham, apărut oficial în 2014 și având în vizor trei domenii de explorare: alfabetizarea biblică, cultura digitală și predicarea contemporană. Impresionante sunt lucrările semnate de către Peter Philips, Karen O'Donnel, David Ford, Josh Mann și doctoranzii sau studenții de la Masterul în Teologie Digitală din cadrul acestui centru. Predarea și instruirea este o parte a activității presupuse de CODEC [5, p. 35].

Christopher D. Cantwell și Hussein Rashid prezintă în *Religion, Media, and the Digital Turn A Report for the Religion and the Public Sphere* o serie de resurse printre care și portalul științific MAVCOR (Center for the Study of Material and Visual Cultures of Reli-

gion) <http://mavcor.yale.edu/>, condus de Sally M. Promey, (Professor of Yale University).

Ca proiect, site-ul MAVCOR este un portal cu sediul la Universitatea Yale, care este îndreptat în mod deliberat către alte instituții, naționale și internaționale, și către publicul larg. În 2008, proiectul a primit finanțări majore, iar ciclul de proiect de patru ani a culminat cu publicarea unei colecții editate, intitulată *Sensational Religion: Sensory Cultures in Material Practice* (Yale, 2014). În prezent, Centrul organizează cel de-al doilea ciclu de proiect, o colaborare multi-instituțională de cinci ani, intitulată *Material Economies of Religion in the America: Arts, Objects, Spaces, Mediations*, care va susține un grup internațional și interdisciplinar de 40 de studenți de la toate ciclurile de învățământ superior, reprezentând atât educația publică, cât și cea privată. Noul proiect a început în 2016 și este regizat de Sally Promey și Sarah Rivett (Princeton).

În acest șir se înscrie și ISLAMiCommentary and Transcultural Islam Research Network (<http://islamiccommentary.org/>), gestionat de Julie Poucher Harbin, (Specialist (DISC), ce presupune colectarea, crearea și diseminarea cunoștințelor despre islam și comunitățile musulmane. Site-ul conține pagini cu resurse despre anumite subiecte, inclusiv date din sondaje disponibile publicului, publicații cu acces deschis și prelegeri sau evenimente înregistrate din surse de încredere.

Facultățile din aproape 60 de universități au contribuit la conținuturile site-ului, în timp ce importante reviste de știri precum *The Huffington Post*, *World Religion News*, *The Observer Musliman*, *Tikkun* ș. a. au reflectat sau republicat bucăți întregi din ISLAMiCommentary. În plus, managerul de proiect a cooptat savanți

și jurnaliști pentru o serie de articole apărute în *The Wall Street Journal*, *Voice of America*, *National Public Radio*, *Fox News* și *Nightline*.

Un alt proiect al confluenței dimensiunii cyber și cea spirituală este Mapping Ararat (<http://www.mappingararat.com/>), gestionat de Melissa Shiff (Research Associate at York University), Louis Kaplan (Professor of University of Toronto) și John Craig Freeman (Professor of Emerson College, Boston). Proiectul este legat de evenimentul din septembrie 1825, înființarea de către Mordecai Manuel Noah a unui mic oraș pe Insula Grand, lângă Niagara Falls, în statul New York. El a denumit această comunitate Ararat după muntele pe care se spune că arca lui Noe s-a odihnit până când potopul biblic s-a retras. Noah a afirmat că a fondat Araratul ca „oraș de refugiu pentru evrei”, o nouă patrie pentru un popor împrăștiat pe tot globul. Mii de oameni au participat la fondarea comunității, unde Noah a dezvăluit piatra de temelie care ancora prima structură a orașului. Piatra de temelie, însă, este tot ce rămâne din Ararat, ca și din alte comunități utopice din secolul al XIX-lea, care nu s-au înrădăcinat.

Cât despre Mapping Ararat, care s-a stabilit în spațiul digital, ancorat de Google Maps, putem afirma că este realizarea încercării eșuate a lui Mordecai Noah. Acest proiect stochează și afișează date despre aderarea religioasă la nivel județean, de stat și național. Echipa proiectului alcătuită din savanți, artiști și programatori de la Universitatea York și Universitatea din Toronto nu doar că simulează visele lui Noah pe Google Maps într-un act de cartografie speculativă, dar au construit și o aplicație pentru smartphone care permi-

te persoanelor fizice să facă un tur în realitate augmentată a unei națiuni care nu a fost niciodată, completată cu scheme pentru o capitală și arcade care nu au fost realizate niciodată [6].

William Indick, în cartea sa *The digital God: how technology will reshape spirituality* afirmă că forma de expresie cea mai detașată și abstractă pe care umanitatea a inventat-o vreodată este *calculul digital*, iar când media digitală atinge potențialul maxim, poate crea o lume virtuală care se simte la fel de reală, dacă nu chiar mai reală decât lumea „reală” pe care o produce. Momentan suntem pe punctul de a ajunge nivelul de potențial infinit de procesare. Când se va întâmpla acest lucru, abstractizarea infinită va facilita conștientizarea integrală. Simularea digitală va crea virtual o realitate super-lucidă. Complexitatea tehnologică va crea simplitate mistică. Serpentina își va înghiți propria coadă, iar digitalitatea va împinge evoluția conștiinței dincolo de bariera de lumină ca, mai apoi, spiritualitatea să ne avertizeze, de cealaltă parte a ecranului opac, că în acest viitor necunoscut este cu adevărat un Dumnezeu Digital [7, p. 217].

Despre prezența Acestor în cyberspațiu se pot face numeroase presupuneri, însă un lucru cert este faptul că religia este o prezență activă în mediul digital și această prezență a determinat apariția religiei on-line, religiei digitale, cyber religiei, riturilor oficializate cu ajutorul TIC și, nu în ultimul rând, a internet-bisericilor.

Într-un articol publicat pe <http://www.rondon.org>, Marina Vorobyeva specifică faptul că un efect al fenomenului digitalizării sunt internet-bisericile, printre care se evidențiază The Internet Church of Christ, ([DIALOGICA nr. 1, 2020](http://www.</p></div><div data-bbox=)

internetchurchofchrist.org), I-Church (<http://www.i-church.org>), The St. John`s Internet Church (<http://www.religionnet.com>) și altele.

Richard Thomas menționează că internet-biserica este atrăgătoare pentru enoriași datorită dorinței de a cunoaște și a fi cunoscut, care stă la baza consolidării acestor comunități, nefiind restricționate de un loc și un timp anumit, indiferent de domiciliu, orar și cerințe sau deficiențe fizice ale enoriașilor [2].

D. A. Klimenko în „Vaticanul și noile tehnologii informaționale” (2010) subliniază că prezența internet-bisericilor („internet church”), a cybercredincioșilor, cyberreligiei, spațiului interactiv pentru suflet („interactive soul space”) și a tehnologiilor chat-room, newsgroup, mailing list ca instrumente de propagandă religioasă demonstrează că secolul tehnologiilor informaționale pătrunde rapid în toate sferile de activitate ale omului, iar întrepătrunderea religiei cu spațiul interactiv devine tot mai sesizabilă.

Cum afirmă și cercetătorii italieni Ceci și Restelli, internetul astăzi este supraponderat de site-uri religioase. În dependență de scopurile puse în fața resurselor web, M. Menicocci, în studiul său „La Rete delle Religioni”, publicat în 2005 în *Storiadelmondo* Nr. 33, deosebește 4 funcții ale site-urilor religioase:

- prezentarea bisericii pentru necredincioși cu ajutorul unor măsuri complexe numite și relații cu publicul;
- efectuarea unor acțiuni de evanghelizare și prozelitism;
- stabilirea unor legături între enoriași și aprofundare cunoștințelor lor religioase;
- oferirea unor informații pentru cercetători, stocarea literaturii religioase și a diferitor texte inaccesibile în mod fizic [8, p. 103].

Iar cercetătorul K. Lundby în „Theoretical frameworks for approaching religion and new media” (2013) scoate în evidență 4 tipuri de bază de relaționare a dimensiunii comunicaționale cu cea religioasă:

- mediatizarea religiei,
- mediatizarea conceptelor religioase,
- mediatizarea formelor sacrale,
- transformarea tehnologiilor sociale (religioase) [3, p. 379].

Mediatizarea și stabilirea unei legături între religie și om/ utilizator sunt prioritățile interrelaționării dintre TIC și religie. Însuși Vaticanul subliniază că noile tehnologii au deschis căi de informare și formare. În special pentru aceasta au fost create Wikicath (analogul enciclopediei Wikipedia); GodTube (clona YouTube), ce presupune un canal care ar transmite toate emisiunile creștine care se difuzează în lume și orice altă informație despre Dumnezeu; Catholic Mobile (<http://catholicmobile.com/>), apărută în California, SUA, ce reprezintă o tehnologie bazată pe JP2 Media, care trimite pe telefoanele mobile, calculatoare și smartfoane informații cu privire la biserica catolică.

Rolul de informare îl au și site-urile, printre care reprezentativ este cel al profesorului de religie din Livorno, Luca Paolini (www.religione20.net), premiat în cadrul concursului organizat în 2008 de Organizația Associazione Web Cattolici (Weca), care încorporează în conținuturile lui materiale pentru predarea religiei. Denumirea *Religione 2.0* indică analogia cu generația viitoare de Internet *Web 2.0*.

Populare sunt și blog-urile vaticaniștilor (jurnaliști ce scriu despre Vatican în presă), cum ar fi cel al lui Sandro Magistera în varianta on-line a jurnalului *Espresso* (<http://chiesa.espresso.repubblica.it/>) ori al lui Andrea Tor-

nielli în *Il Giornale* (<https://blog.ilgiornale.it/tornielli>) [8, p. 112].

În studiul său *Transformation of religious practices in contemporary digital epoch* (2018), Anna V. Koneva analizează ritualurile on-line și slujbele, pelerinajele virtuale, rugăciunile comune și practicile spirituale în rețea care sunt o variantă a comunicării interactive. Pătrunderea religiei în Internet a făcut posibilă realizarea diferitor practici, ritualuri și ceremonii. Un exemplu poate fi școala musulmană din India, Darul Uloom Deoband care a recunoscut posibilitatea de a oficia căsătorii la distanță în spațiul virtual. În SUA, în câteva biserici, prin intermediul mediului digital, s-au creat condiții pentru rugăciune împreună cu pastorul, pentru împărtășanie (enoriașul utilizează propria pâine și vin), spovedanie și desfășurarea botezului on-line [9, p. 69].

Opinia reprezentanților confesiunilor religioase este pozitivă față de TIC, Patriarhul Chiril I al Moscovei spune: „Misiunea Bisericii poate și trebuie să fie larg extinsă în spațiul Internetului. Blog-urile, rețelele de socializare – toate acestea oferă noi posibilități confesiunii creștine. Să nu fi prezent acolo înseamnă să subscii propriei neputințe și lenei la salvarea confrăților. Astăzi, când pentru viața bisericească este manifestat un interes sporit, fie nu întotdeauna sănătos, datoria noastră este de a-l direcționa spre beneficiul bisericii, creând condiții pentru ca tineretul să cunoască adevărul despre Hristos și despre oamenii bisericii.” Atenționând că, totuși, „biserica nu se află în mediul virtual, ci în cel real, (...) iar imaginea omului care trăiește preponderent în spațiul virtual este departe de idealul creștin (...) și că „misiunea virtuală nu poate înlocui munca parohială, ci trebuie să o completeze.” [10, p. 15].

D. A. Klimenko subliniază că astăzi Vaticanul, conștientizând potențialul cyberspațiului, îl utilizează și se străduie să facă publică religia prin fiecare tendință apărută în domeniul TIC. Totuși, tehnologiile, fie și cele mai performante, nu pot depăși tradițiile seculare. Deci, când se convoacă Conclavul, în Vatican este interzisă utilizarea telefoanelor mobile și a notebook-urilor, iar unica tehnologie în acest caz, în afară de fumul alb, prin care populația este informată despre alegerea unui nou Papă, rămâne sunetul clopotului din Catedrala Sf. Petru, care, cum presupun unii cercetători, este pus în mișcare de o telecomandă [8, p. 113].

Relația TIC cu religia este în continuă dezvoltare și este evidentă natura sa compensatoare, deoarece ambele sunt dimensiuni vitale ale existenței umane, deci și coexistența lor trebuie să fie una armonioasă pentru a echilibra viața și activitatea omului. Nu în zadar, la finele lui septembrie 2013, Papa Francisc, în adresarea sa către participanții la „Asamblarea Plenaria del Dicasterio para la Comunicacion”, îndeamnă slujitorii bisericii, călugării și laicii să studieze activ tehnologiile digitale pentru a le utiliza eficient în propovăduirea creștinismului în lumea contemporană, spunând că Biserica, care însoțește oamenii pe calea vieții, trebuie să poată merge împreună cu ei” [11].

Referințe bibliografice:

1. Clivaz, C. *Digital religion out of the book: the loss of the illusion of the „original text” and the notion of a „religion of a book”*. In: Digital Religion, 2013, Vol. 25, p. 26-41.
2. Vorobyeva, M. *Религия и интернет в России*. <http://www.rodon.org/relig-090518112453> [accesat la: 14.02.2020].
3. Ivanov, A. *Цифровая религия*. В: Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Философия. Психоло-

гия. Педагогика. Нр. 4, т. 18, 2018, с. 378-381.

4. Campbell, H. *Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Words*. London: Routledge, 2012.

5. Phillips, P.; Schiefelbein-Guerrero, K.; Kurlberg, J. *Defining Digital Theology: Digital Humanities, Digital Religion and the Particular Work of the CODEC Research Centre and Network*. In: *Open Theology*, 2019, Vol. 5, p. 29-43. <https://doi.org/10.1515/opth-2019-0003> [accesat la: 12.02.2020].

6. Cantwell, C.; Rashid, H. *Religion, Media, and the Digital Turn*. In: Social Science Research Council, 2015. <https://www.ssrc.org/publications/view/religion-media-and-the-digital-turn/> [accesat la: 10.02.2020].

7. Indick, W. *The digital God: how technology will reshape spirituality*. North Carolina, USA:

McFarland & Company, Jefferson, 2015, p. 256.

8. Klimenko, D. *Ватикан и новые информационные технологии*. В: Вестник Московского Университета, Серия 10, Журналистика, Нр. 2, 2010, с. 100-113.

9. Koneva, A. *Трансформация религиозных практик в информационную эпоху*. В: Вестник СПГГИК, Нр. 4 (37), 12. 2018, p. 65-72.

10. Плешаков, В. *Основы религиозного воспитания в контексте киберсоциализации человека*. В: Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология. Вып. 4 (31). 2013, с. 9-17.

11. Курак, М. *Roman Catholic church and media in information age*. In: *Studia Humanitatis*, 2013, nr. 2. <https://cyberleninka.ru/article/n/rimo-katolicheskaya-tserkov-i-media-v-informat-ionnuyu-epohu> [accesat la: 14.02.2020].

Religia în cyberspațiu

Rezumat: Dezvoltarea TIC a determinat schimbări și în sfera religiei, care pe lângă prezența în spațiul online, folosește cyberspațiul pentru stocarea informațiilor, realizarea cercetărilor și conferințelor teologice, lansarea de proiecte precum CODEC, MAVCOR, ISLAMiCommentary and Transcultural Islam Research Network, Mapping Ararat, platforme precum Wikicath, GodTube, Catholic Mobile pentru internet-biserici accesate de ciber-credincioși și site-uri și bloguri destinate informării și educației religioase. În procesul intens de digitalizare, religia nu numai că publică informații despre cult, ci și oficiază ritualuri, ceremonii și diverse practici online. Reprezentanții religiei, papa, patriarhul, conștienți de potențialul cibernuclui, îl folosesc și se străduiesc să facă publică religia prin fiecare tendință în domeniul TIC, fiind astfel mai aproape de enoriași.

Cuvinte-cheie: TIC, cyberspațiu, religie digitală, cercetare teologică, internet-biserică, platforme religioase.

Religion in cyberspace

Abstract. The development of ICT has led to changes in the field of religion, besides the presence in the online space, the religion uses cyberspace for storing information, conducting theological research and conferences, developing projects such as CODEC, MAVCOR, ISLAMiCommentary and Transcultural Islam Research Network, Mapping Ararat, platforms such as Wikicath, GodTube, Catholic Mobile for internet-churches accessed by cyber-believers, and websites and blogs aimed at religious information and education. In the intense process of digitization, the religion not only publishes information about the cult, but also officiates rituals, ceremonies and various online practices. The representatives of the religion, the popes, the patriarchs, aware of the potential of cyberspace, use it and strive to make the religion public through every tendency in the ICT field, thus being closer to the parishioners.

Key words: ICT, cyberspace, digital religion, theological research, internet-churches, religious platforms.